

Oponentský posudek na magisterskou práci **Bc. Martiny Buchalové: Ohrožení ptáci zemědělské krajiny. Přednáška a pracovní listy**

Předložená práce má rozsah: 224 stran, včetně 71 obrázků (v příloze). Seznam použité literatury čítá spíše podezřelý než úctyhodný počet 430 položek.

Magisterskou prací Martiny Buchalové vtrhl na katedru zoologie zcela nový žánr, pro který ani nemám název, provizorně bych si vypomohl souslovím didaktický materiál. Musel jsem si tedy napřed ujasnit, jak k němu přistupovat. Usoudil jsem, že by bylo třeba zhodnotit dvě jeho stránky – věcnou (tedy náplň) a formální (tedy podání). K druhému úkolu se nicméně necítím povolán, což je ovšem po dvaceti letech intenzivního pedagogického působení na pováženou. Přesto se převážně spolehnu na kolegu z pedagogické fakulty a soustředím se na úkol první.

Zcela tedy pomínu prvou část úvodu, která v obecné rovině pojednává o didaktické problematice, a budu se věnovat části druhé zaměřené na věcnou náplň předložené práce. Ta je rozdělena do čtyř kapitol: historie zemědělství v ČR, vývoj početnosti ptáků obývajících zemědělskou krajiny, příčiny jejich ohrožení a možnosti jejich ochrany. To vše na nějakých 20 stranách. Že musí být takový text povrchní a zjednodušující je zřejmé. Nicméně mohu konstatovat, že se autorka velmi snažila tomuto odsudku vyhnout – a v rámci možností úspěšně. Každé jednotlivé tvrzení má podloženo citacemi, často i primární literatury. Nemohu si nicméně odpustit rýpnutí. Občas je tento postup kontraproduktivní. Vědci se velmi často neshodnou a to ani na zdánlivě neproblémových tématech. S tím je třeba se v syntetické práci vypořádat, což ovšem omezený rozsah kapitoly neumožňuje. Přesto se domnívám, že po jazykovém učešání a doplnění příloh by mohl text sloužit jako informačně hodnotný materiál, například pro nestíhající studenty.

Kapitol(k)a metodika zabírá necelé 4 strany a jejím obsahem je zdůvodnění struktury a náplně přednášky. Proti tomu nemám výhrad až na jedinou – postavil bych jí úplně jinak.

Po několika málo minutách věnovaných zemědělské krajině a nástrahám, které v ní číhají na ptáky i další živočichy, bych se pokusil o analýzu toho, jak je to vlastně s tím ubýváním. Oni všichni ptáci zemědělské krajiny neubývají, a pokud ubývají, tak s různou rychlostí. Výsledky „Jednotného programu sčítání ptáků“, které autorka dobře zná, poskytují pro takovou analýzu solidní data – a pravděpodobně by ji ani nemusela sama provádět, Reifové a jiní se již snažili za ní.

Zcela bych vynechal obecné povídání o vybraných ptačích druzích. Místo toho bych zařadil výsledky několika (asi ne 15) případových studií zaměřených na analýzu vlivu konkrétních negativních faktorů, které by mnohem lépe ukázaly, jak tyto faktory působí. Je totiž nutno vést v patrnosti, že my většinou známe dobře faktory ultimátní, nikoliv ale ty proximátní. Jak například působí pesticid X na ptáka Y? Tráví dospělce? Nebo mláďata? Či snad likviduje potravní zdroje? Nebo z opačné strany. Proč ubývá tůňák obecný? Chybí hnízdní příležitosti? Ubývá potrava? Nebo ji snad není schopen efektivně lovit? Jsem přesvědčen, že případové studie by šlo podat docela atraktivní formou. Jedná se vlastně o detektivní pátrání. Samozřejmě, že by bylo třeba studie velmi uvážlivě vybírat – i renomovaní vědci píšou blbosti, zvláště pak dnes.

Nerad bych, aby tento odstavec vyzněl jako zdrcující kritika. Autorkou zvolená koncepce určitě není od základů špatná, jen by podle mě mohla být lepší. Možná jsme na vině i my pedagogové, od didaktiků asi nemůžeme požadovat, aby se zabývali konkrétní náplní výuky a my tuto problematiku, stejně jako třeba popularizaci, ponecháváme stranou. To by bylo vcelku přijatelné, pokud bychom se zabývali jen výchovou vědeckých pracovníků. Tak tomu ale není a zřejmě ani v budoucnosti nebude.

V didaktické části úvodu autorka dští, ve shodě s dnešními progresivními autoritami, oheň a síru na monologické slovní metody vyučování. Sama ovšem na jiné rezignuje. To je podle mě škoda, zvolená problematika nabízí široké možnosti uplatnění metod praktických. Konkrétní příklady si ale ponechám do otázek.

Celkovou koncepci přednášky jsem již zhodnotil v předchozím odstavci. Ke kapitole výsledky, tedy k powerpointové prezentaci a k pracovním listům, bych přičinil již jen pár konkrétních poznámek.

Vývoj zemědělské krajiny (s. 38) v dvacátém století ještě lépe než modelové malůvky ukazují porovnání starších a novějších fotografií, ať již leteckých nebo pozemních.

Nehledě na obecné výhrady k použití „modelových druhů“ jeví se mi jejich výběr podivným. Výslovně mě dráždí bažant obecný. To není žádný divý pták. To je slepice s rozšířeným výběhem a jeho početnost určuje především aktivita mysliveckých sdružení. Vrabec domácí pak opravdu není typickým ptákem zemědělské krajiny.

Zaujalo mě také označení „málo dotčený druh“, které zdobí všech 15 vybraných nešťastníků. Byl jsem líný dohledávat, z kterého ochránářského soupisu pochází, něco je ale špatně. Označit takto v Čechách více méně vyhynulou sovu pálenou či sýčka obecného, toho by se snad nedopustil ani ten nejzřetlivější ochránář.

Pracovní listy se mi docela líbí, vcelku důsledně se snaží přimět zkoušence k přemýšlení. Snad jen špatné odpovědi v otázce 2 jsou někdy příliš průhledné (pesticidy). A v případě otázky 4 jsem si dvě z odpovědí musel ověřit v autorském řešení.

Více než 2/3 práce tvoří tzv. Příloha, poměrně podrobná charakteristika 42 ptačích druhů zemědělské krajiny v České republice. Původně jsem chtěl začít svolávat hromy a blesky na grafomanské sklony autorky, po přečtení příspěvků k několika vybraným druhům jsem ale změnil názor. Jedná se o velmi poctivě pojednaný text opírající se do značné míry o primární literaturu. Pokud by byl umístěn na webu a náležitě zpropagován, našel by určitě vděčné čtenáře. Samozřejmě že, obdobně jako v případě úvodu, by bylo žádoucí jednotlivé prameny více konfrontovat a řešit jejich případné rozpory. Také výběr druhů mi vrtá v hlavě. Čím si zasloužili účast např. husa velká, či tetřev obecný a proč byli naopak opomenuti např. zvonek zelený či pěnice pokřovní?

Ještě než přejdu k celkovému zhodnocení, měl bych na autorku pouhé dvě otázky:

1. Jak by formou praktického terénního cvičení demonstrovala: a) početnost nějakého (a kterého) ptačího druhu v různých typech zemědělských porostů, b) účinek pesticidů na potravní nabídku hmyzožravých ptáků, c) různou prostupnost vybraných travních a obilných kultur?
2. Kde v okruhu 15 km od jejího bydliště žije nejvíce bažantů a proč?

Na závěr musím říci, že jsem k hodnocení předložené práce přistupoval s nemalými rozpaky. Po jejím částečném (nikdo po mě nemůže chtít více) prostudování do značné míry zmizely. Jsem přesvědčen, že didakticky zaměřené práce mají na naší katedře své místo. Je v našem zájmu, aby výuka biologie byla co nejatraktivnější, a k tomu můžeme skrze volbu optimální náplně výukových materiálů významně přispět. Zároveň je ale nutno, aby tyto práce vznikaly v úzké součinnosti s didaktikou, neboť na formu musí dohlédnout oni.

Práci kolegyně Buchalové beru jako první pokus na toto téma. Zajisté má nemalé slabiny, nepřičítal bych je však jen autorce. Nulové zkušenosti s tímto typem diplomových prací se nemohly neprojevit. Výslovně bych pak autorku pochválil za práci s prameny, neboť ani v nejmenším (alespoň já jsem nic nenašel) nepodlehla lákavé možnosti obšlehnout vše z Wikipedie a další terciární literatury. Nemám tedy pochybnosti o přijetí práce k obhajobě a hodnotím ji stupněm velmi dobře.

Č.B. 12.1. 2017

Roman Fuchs

Autor(ka): Bc. Martina Buchalová
Obor: Učitelství biologie pro střední školy
Datum odevzdání posudku: 11. 1. 2017
Oponent diplomové práce: Mgr. Jan Petr, Ph.D.

POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE

Ohrožení ptáci zemědělské krajiny – přednáška a pracovní list.

Práce obsahuje 80 stran textu, 144 stran příloh a cituje 431 (!) literárních pramenů.

Autorka se ve své práci zabývá problematikou seznamování žáků s ptáky zemědělské krajiny se zaměřením na jejich biologii, ekologii a ochranu. Za tímto účelem shromáždila množství literárních údajů nejen o jednotlivých druzích ptáků, ale i o vlivu vybraných faktorů na jejich existenci jako je historický vývoj a současnost zemědělského hospodaření, ochrana na národní i mezinárodní úrovni, informovanost veřejnosti a využití dotačních programů pro podporu ochrany ptáků nebo vzdělávání. Práce je rozdělena na část věnující se především samotné ochraně ptáků zemědělské krajiny, která je doplněna návrhem přednášky a pracovního listu, a na část přílohovou, která se velmi podrobně věnuje charakteristice vybraných druhů ptáků, přičemž tato charakteristika se opírá o rešerši velkého množství aktuální ornitologické literatury.

Hodnocení obsahové stránky práce:

Hodnocení obsahu práce je velmi obtížné. Autorka na jedné straně shromáždila obrovské množství literárních pramenů, ze kterých získala mnoho údajů sloužících v kontextu práce jako zdroj informací pro přípravu vzdělávacích aktivit - přednášky, které se však na druhé straně věnuje velmi stručně. Obtížnost hodnocení práce bude zřejmá z následujících bodů:

1) Cíle práce

Není vůbec jasné, co je vlastně cílem práce. V první řadě není cíl práce čtenáři nikde explicitně sdělen. Obvykle jsou hlavní i dílčí cíle definovány v úvodu práce. Zde tomu tak není a nezbyvá, než cíl práce domýšlet a nahlížet proto na předloženou práci ze dvou úhlů.

Bylo-li cílem práce především shromáždít aktuální údaje o biologii a ochraně ptáků zemědělské krajiny tak, aby byly jinak roztříštěné informace přehledně soustředěny na jednom místě a k tomu jen jako jakýsi přílepek doplnit návrh na didaktické využití těchto informací proto, aby vyhověla rámci učitelského studia, byl cíl pravděpodobně splněn. Práce s literárními zdroji je u předložené práce jistě úctyhodná, mezi obdobnými pracemi nadstandardní a vyžadovala mravenčí úsilí. Jedná se zde typicky o kompilační charakter práce. Domnívám se však, že takový typ práce odpovídá spíše bakalářské, než magisterské, práci, která by měla přinášet více, než jen soupis publikovaných údajů, byť jde o soupis velmi obsáhlý. Měla by přinášet i originální výsledky.

Pokud bylo cílem navrhnout nějakou cestu, jak s danou problematikou seznámit studenty, žáky či veřejnost a provést didaktickou transformaci vědomostního základu, je výsledek předložené práce žalostný. Domnívám se, že navržení jedné jediné přednášky, byť podložené relevantními, aktuálními a zajímavými údaji, není možné vydávat za autorský přínos hodný kvalifikační práce uzavírající magisterské studium učitelství pro střední školy. Je mi velmi líto, že musím takto autorčin výkon hodnotit, protože ji znám z jejího působení v seminářích a v pedagogické praxi a vím, že dokáže mnohem víc.

2) Autorský přínos:

Originální autorský přínos v oblasti didaktiky je obsažen fakticky jen na 15 stranách, z čehož je 9 stran tvořeno prinscreeny powerpointové prezentace a 2+2 strany zaujímá pracovní list a jeho autorské řešení. Vzhledem k rozsahu práce je takový poměr v podstatě zanedbatelný. Pokud není cíl práce jasný, musím vycházet pouze z názvu práce, který poukazuje spíše na její didaktické zaměření, a vzhledem k tomuto faktu musím, i když velice nerad, konstatovat, že mělo-li být těžiště práce v oboru didaktiky biologie, cíl práce splněn nebyl.

3) Autorka sice z mnoha vyučovacích metod vybírá přednášku s tím, že cituji: „se jeví přednáška jako vhodná volba“ (str. 50), avšak nijak nedokládá své tvrzení, proč. Nikde není ani zmínka o ověření efektu navržené přednášky v praxi. Chybí jakákoli zpětná vazba, jakýkoli důkaz dokládající uvedené tvrzení. Dokonce si myslím, že je takové vyjádření v přímém rozporu s údaji na str. 4, kde se jeví přednáška s účinností na úrovni 5 % zapamatovaného učiva jako nejméně vhodná. Otázkou vlastně je, proč si autorka vybrala zrovna tuto slovní metodu. Podíváme-li se do studií, které se věnují (ne)oblíbenosti přírodovědných předmětů (např. White Wolf Consulting, 2009; Prokop, Komorníková, 2007 a další), je zřejmé, že právě vyučování opřené o předávání množství informací slovními metodami je příčinou nezájmu a často i neúspěchu žáků.

4) Pracovní list je ve skutečnosti spíše didaktický test znalostí. I zde platí, že není nijak ověřen, není diskutována obtížnost testu, chybí informace o předpokládané době zpracování, není známo, jak bude hodnocen atd.

5) Vadí mi rovněž nepodložená vyjádření v závěru práce jako např.:

„Vzhledem k tomu, že si žáci osvojí znalosti o životních nárocích jednotlivých druhů, dokáží mnohem lépe chápat opatření na jejich ochranu.“ – takové tvrzení je potřeba podložit buď vlastním výzkumem, nebo alespoň citací vhodných zdrojů.

Jak doloží autorka, že je přednáška „Vhodná i pro studenty středních škol jiného zaměření“ nebo, že studenti gymnázií „více ocení informace o ekologii a habitatových preferencích jednotlivých druhů ptáků“?

Náplň přednášky pro žáky ZŠ už je jen čirá spekulace.

Jednoznačně by práci prospělo několik kroků, např.:

Na dostatečně velkém vzorku posluchačů ověřit, jaký efekt navržená přednáška má (lze využít např. metodu pre- a posttestu znalostí posluchačů nebo dotazník).

Ověřit, jestli navržený pracovní list může plnit předpokládanou roli a diskutovat případné úpravy nebo doplnění v návaznosti na analýzu výsledků žáků.

Zvolit si ještě nějakou další didaktickou metodu a srovnat její účinnost s účinností přednášky.

Tedy v podstatě těmito kroky ověřit, jak úspěšná byla transformace scientního základu do kurikula pomocí navržených vyučovacích metod.

Hodnocení formální stránky práce:

Rozsah práce, započítáme-li přílohy, je velký. Takto dlouhý text se v závěru zpracovává velmi obtížně a je jasné, že k drobným nedostatkům charakteru překlepů, gramatických chyb či chybám v interpunkci může dojít. Zde odvedla autorka solidní práci a takových nedostatků je skutečně velmi málo. Občas se stalo, že jsou v textu spíše drobné nedostatky ve formulacích a větné stavbě. Nejedná se však o závažné nedostatky. Pro ilustraci uvádím jen několik příkladů (v závorce je vždy uvedena stránka výskytu):

„Jsou-li studenti ovlivněny...“ (6), „...stupněm bylo tzv. trojpolní systém“ (13), „...zemědělství a jeho závislost na početnost ptáků...“ (17), „...mizení rákosové porostu...“ (24), „...vhodně doplněny průřezová témata... (34)“, „Graha“ vs. Grada (56), názvy tematických celků, průřezových témat apod. - mají zde být velká písmena (35), „...vlivem těžby kovů, uhlí, skla apod. (14) – sklo se netěží, ale vyrábí.

Autorka ve většině případů používá jak české, tak odborné „latinské“ názvy taxonů, někdy však uvádí jen české. Např. borovice je uváděna s oběma jmény, ostatní dřeviny ne (11), totéž i na jiných místech. Vhodnější by bylo sjednocení způsobu užití terminologie v celé práci.

Jako závažnější bych hodnotil následující formální nedostatky:

- 1) Struktura práce je zvláštní a neodpovídá zcela obvyklému pojetí. Úvod fakticky není úvodem, ale spíše Literárním přehledem (to, že v úvodu nebyly definovány cíle, bylo již zmíněno výše). Obávám se, že v kapitole Metodika došlo k záměně nebo spíše prolnutí dvou významů – metodika ve smyslu způsobu řešení diplomového úkolu a metodika ve smyslu pokynů pro učitele, jak uchopit dané učivo.
- 2) Hlavní kapitoly nezačínají na nové stránce (konkrétně Metodika, Výsledky)
- 3) Odchylky od citační normy – např. citování ilustrací „Ochrana ptáků (staženo dne 30. 10. 2016)“ (19) – chybí zdroj, „(Repeš a Válek)“ (21) – chybí rok. V textu nejsou správně citovány nebo nejsou uvedeny některé zdroje: Aerts, B., Esselink, P., & Helder, G. (1996). Nejednotné užití typu písma nebo zkratk v seznamu literatury: BUREŠ, J. (1997). PRIMACK, R. (1993), C.F.Mason, & Macdonald, S. (1999). Seznam literatury není abecedně řazen – materiály AOPK následují až po publikaci Čížkové. V ppt prezentaci chybí uvedení zdrojů ilustrací. Posлуhač by měl být informován, že jde o ilustrace získané z určitých zdrojů.
- 4) Autorka používá tzv. „ich formu“, tedy místo pro odborné práce obvyklého pasiva užívá 1. os. j., č. (32, 33, 35, 36, ...)

Závěr:

Je velmi těžké rozhodnout, zda práce odpovídá či neodpovídá požadavkům. Autorka zpracovala obsáhlou rešerši velkého množství literárních údajů, avšak jejich využití v didaktické stránce práce je velmi slabé.

Vzhledem k absenci cílů práce, kdy není zřejmé, do jaké míry měly být jednotlivé složky práce (ornitologicko-ekologická, didaktická) propracovány a vyváženy, nedostatečnému rozpracování didaktické stránky práce (mělo být zřejmě hlubší vzhledem k zaměření studia, názvu práce a uváděným závěrům) a nízkému podílu autorského přínosu nemohu vnímat tento text jako vyhovující pro úroveň kvalifikační práce uzavírající studium učitelství biologie pro střední školy.

Klady práce:

- 1) shromážděno velké množství relevantních literárních pramenů k vybraným druhům
- 2) přehledné uspořádání informací využitelných ve vyučování – jak o jednotlivých druzích ptáků, tak i o problematice jejich ochrany

Zásadní zápory:

- 1) Nejasný cíl práce
- 2) Zanedbatelný podíl didaktické složky práce
- 3) Malý autorský přínos

Z uvedených důvodů práci shledávám jako **nevyhovující**, přičemž však nezamítám možnost diplomantky při obhajobě doplnit a argumentačně podložit obsah a koncepci práce.

Otázky k obhajobě:

- 1) Jaký je/jsou hlavní cíl/cíle práce?
- 2) Mohla by autorka vysvětlit, proč volila právě metodu přednášky, když, jak sama uvádí na str. 4, je tato metoda nejméně efektivní ve srovnání s jinými?
- 3) Jedním z cílů navržené přednášky (nikoli diplomové práce jako celku) je to, že „Přednáška si klade za cíl zvýšit u studentů zájem o přírodu a její ochranu“ – byl tento cíl naplněn? Jak je to možné zjistit?
- 4) Na základě čeho se autorka domnívá, že navržená přednáška je připravena tak, že „bude pro studenty poutavá a zároveň vyučující dosáhne předem stanovených cílů“. (33)

Návrh na klasifikaci diplomové práce: nevyhověl(a)

Podpis oponenta diplomové práce

V Českých Budějovicích dne 11. 1. 2016